

ІМЕНЕМ УКРАЇНИ

Р І Ш Е Н Н Я

КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України

м. К и ї в
11 червня 2020 року
№ 7-р/2020

Справа № 1-305/2019(7162/19)

Велика палата Конституційного Суду України у складі суддів:

Тупицького Олександра Миколайовича – головуючого,
Головатого Сергія Петровича,
Городовенка Віктора Валентиновича,
Завгородньої Ірини Миколаївни,
Касмініна Олександра Володимировича,
Колісника Віктора Павловича,
Кривенка Віктора Васильовича,
Лемака Василя Васильовича,
Литвинова Олександра Миколайовича,
Мойсика Володимира Романовича,
Первомайського Олега Олексійовича,
Саса Сергія Володимировича,
Філюка Петра Тодосьовича,
Юровської Галини Валентинівни – доповідача,

розглянула на пленарному засіданні справу за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України.

Заслухавши суддю-доповідача Юровську Г.В. та дослідивши матеріали справи, Конституційний Суд України

у с т а н о в и в:

1. Суб'єкт права на конституційне подання – 55 народних депутатів України – звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), статтю 375 Кримінального кодексу України (далі – Кодекс), згідно з якою:

„Стаття 375. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови

1. Постановлення суддею (суддями) завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови –

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

2. Ті самі дії, що спричинили тяжкі наслідки або вчинені з корисливих мотивів, в інших особистих інтересах чи з метою перешкоджання законній професійній діяльності журналіста, –

караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років“.

Автори клопотання вважають, що сполучення слів „завідомо неправосудного“ є оцінним, його зміст законодавчо не визначений, що не забезпечує передбачності застосування статті 375 Кодексу. На думку народних депутатів України, стаття 375 Кодексу суперечить принципу верховенства права, а саме таким його елементам, як юридична визначеність та легітимні очікування, що порушує вимоги частини першої статті 8, частини першої статті 24 Конституції України, а також впливає на незалежність і недоторканність суддів, що суперечить частині другій статті 126 Основного Закону України.

2. Вирішуючи порушене у конституційному поданні питання, Конституційний Суд України виходить із такого.

2.1. Конституцією України встановлено, що в Україні визнається і діє принцип верховенства права (частина перша статті 8); державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6).

Конституційний Суд України у Рішенні від 8 липня 2016 року № 5-рп/2016 зазначив, що „метою функціонального поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову є, зокрема, розмежування повноважень між різними органами державної влади, що означає самостійне виконання кожним із них своїх функцій та здійснення повноважень відповідно до Конституції та законів України“ (абзац другий підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

Згідно з Основним Законом України органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19); права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55); правосуддя в Україні здійснюють виключно суди; делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються (частини перша, друга статті 124); суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку (частина четверта статті 126).

Системний аналіз положень статей 6, 8, 19, частини першої статті 55, статей 124, 126 Конституції України дає підстави вважати, що суспільні відносини у сфері правосуддя перебувають під конституційним захистом з тим, щоб не допустити дій, що суперечать меті правосуддя, та запобігти

постановленню судового рішення, яке за своєю суттю не може бути актом правосуддя.

2.2. Статтею 375 Кодексу встановлено кримінальну відповідальність за постановлення суддею (суддями) „завідомо неправосудного“ вироку, рішення, ухвали або постанови.

Аналіз цієї статті Кодексу дає підстави стверджувати, що сполучення слів „завідомо неправосудне“ запозичене зі статті 176 Кримінального кодексу Української РСР 1960 року (пізніше – Кримінального кодексу України), у якій було встановлено відповідальність за винесення суддями з корисливих мотивів або іншої особистої заінтересованості „завідомо неправосудного“ вироку, рішення, ухвали або постанови.

Дослідження в історичному контексті статті 375 Кодексу дає підстави вважати її невдалим наслідуванням юридичної практики радянської держави. Радянська юридична та політична системи уможлилювали використання такої норми для контролю над суддями і впливу на них.

В Україні як у демократичній державі основною вимогою до законодавства є його відповідність критеріям і принципам, встановленим у Конституції України, зокрема принципів верховенства права.

Характерні для радянської держави та її конституції запозичення відображають систему принципів і цінностей, які суперечать Конституції України, її принципам, зокрема верховенства права.

2.3. Вимогою верховенства права є дотримання принципу юридичної визначеності, що обумовлює однакове застосування норми права, недопущення можливостей для її довільного трактування.

Юридична визначеність норми права є ключовою умовою забезпечення кожному ефективного судового захисту незалежним судом.

Конституційний Суд України у Рішенні від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 акцентував на тому, що „юридичну визначеність необхідно

розуміти через такі її складові: чіткість, зрозумілість, однозначність норм права“; „законодавець повинен прагнути до чіткості та зрозумілості у викладенні норм права. Кожна особа відповідно до конкретних обставин має орієнтуватися в тому, яка саме норма права застосовується у певному випадку, та мати чітке розуміння щодо настання конкретних правових наслідків у відповідних правовідносинах з огляду на розумну та передбачувану стабільність норм права“ (абзаци п'ятий, шостий підпункту 4.1 пункту 4 мотивувальної частини).

Конституційний Суд України у Рішенні від 26 лютого 2019 року № 1-р/2019 наголосив, що „дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність, є особливо важливим з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини“ (абзац сьомий пункту 3 мотивувальної частини).

У рішенні у справі „Новік проти України“ (Novik v. Ukraine) від 18 грудня 2008 року (заява № 48068/06) Європейський суд з прав людини вказав: «...якщо йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливим є забезпечення загального принципу юридичної визначеності. Вимога „якості приписів права“ в розумінні пункту 1 статті 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року означає, що якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля» (§ 19).

Конституційний Суд України виходить із того, що в статті 375 Кодексу не встановлено критеріїв, за якими можна визначити, який вирок, рішення, ухвала або постанова судді (суддів) є „неправосудними“, а також не розкрито змісту сполучення слів „завідомо неправосудний“, що уможливорює неоднозначне розуміння складу злочину, кваліфікацію якого здійснено за цією нормою.

Формулювання диспозиції статті 375 Кодексу допускає можливість зловживання нею при вчиненні органами досудового розслідування дій, що мають наслідком притягнення до кримінальної відповідальності судді лише за факт постановлення ним судового рішення, яке, за суб'єктивним розумінням слідчого, прокурора або будь-якої іншої особи, є „неправосудним“ (зокрема, у разі незгоди з цим рішенням).

Кримінальний закон (стаття 375 Кодексу) має відповідати вимогам юридичної визначеності, ясності, недвозначності та передбачності. Це є гарантією здійснення суддею правосуддя на засадах верховенства права та ефективної реалізації кожним конституційного права на судовий захист.

З огляду на наведене Конституційний Суд України дійшов висновку, що стаття 375 Кодексу суперечить частині першій статті 8 Конституції України.

2.4. За частиною четвертою статті 126 Основного Закону України суддю не може бути притягнуто до відповідальності за ухвалене ним судове рішення, за винятком вчинення злочину або дисциплінарного проступку.

Європейська Комісія „За демократію через право“ (Венеційська Комісія) у Доповіді стосовно незалежності судової влади, схваленої на 82-му пленарному засіданні, яке відбулось 12–13 березня 2010 року, встановлюючи межі „функційного імунітету суддів“, визначила його як імунітет від кримінального переслідування за діяння, вчинені під час виконання своїх функційних обов'язків судді, за винятком умисних злочинів, зокрема отримання хабаря (пункт 61).

Отже, суддю може бути притягнуто до кримінальної відповідальності лише у випадку, коли правопорушення вчинено умисно, має місце свавільне зловживання повноваженнями судді, що перешкоджає здійсненню правосуддя чи переслідує нелегітимні цілі (заподіяння шкоди іншим особам або суспільним інтересам тощо), прикриваючись виконанням вимог закону.

Таким чином, Конституційний Суд України вважає, що будь-яке кримінальне обвинувачення щодо судді має ґрунтуватися на приписах

кримінального закону, що є достатньо чіткими, зрозумілими, однозначними та передбачними, за умови встановлення гарантій, які забезпечують незалежність судді при здійсненні правосуддя.

2.5. Згідно з Конституцією України до основних засад судочинства віднесено, зокрема, обов'язковість судового рішення (пункт 9 частини другої статті 129); судові рішення є обов'язковим до виконання (частина перша статті 129¹).

У Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № CM/Res (2010) 12 (далі – Рекомендація) зазначено, що „рішення суддів не можуть підлягати будь-якому перегляду поза межами апеляційних процедур, закладених у законодавстві“; „за винятком рішень про амністію, помилування або подібних заходів, виконавча влада та законодавча влада не повинні ухвалювати рішення, що скасовують судові рішення“ (§ 16, §17 додатка до Рекомендації).

Отже, для перегляду судового рішення в законі встановлюються відповідні процедури судочинства, які передбачають оскарження судового рішення та надання йому юридичної оцінки компетентним судом. Конституція України не наділяє інші органи державної влади повноваженнями щодо перевірки судового рішення в позасудовому порядку та оцінки його як „неправосудного“.

Конституційний Суд України вважає, що остаточне судові рішення не може бути переглянуто, крім встановлених процесуальними законами випадків його перегляду відповідним судом, що виключає можливість оцінювати таке рішення слідчим, прокурором при вчиненні ними дій, які мають наслідком притягнення судді до кримінальної відповідальності.

2.6. Ефективна реалізація права на судовий захист залежить від багатьох чинників системи судоустрою та судочинства, зокрема від забезпечення гарантій незалежності суддів під час здійснення правосуддя.

Незалежність і недоторканність судді гарантують Конституція та закони України; вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється; суддя, здійснюючи правосуддя, є незалежним та керується верховенством права (частини перша, друга статті 126, частина перша статті 129 Основного Закону України).

Конституційний Суд України наголошував, що „закріплення на конституційному рівні положення, відповідно до якого правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, та положення щодо незалежності суддів створює найважливішу гарантію додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина“ та „спрямоване на створення ефективного механізму виконання покладених на судову владу завдань, які полягають, насамперед, у захисті прав і свобод людини і громадянина, забезпеченні верховенства права та конституційного ладу в державі“ (абзац четвертий підпункту 3.1 пункту 3 мотивувальної частини Рішення від 4 грудня 2018 року № 11-р/2018).

У Рекомендації, з посиланням на статтю 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, зазначено, що „метою забезпечення незалежності судової влади є гарантування кожній особі основоположного права на розгляд справи справедливим судом лише на законній підставі та без будь-якого стороннього впливу“ (§ 3 додатка до Рекомендації).

Встановлення кримінальної відповідальності за постановлення „завідомо неправосудного“ судового рішення створює ризики та можливості для впливу на суддів внаслідок нечіткості та неоднозначності диспозиції статті 375 Кодексу.

Конституційний Суд України вважає, що виходячи з гарантованого Конституцією України принципу незалежності суддів оспорювані положення Кодексу, якими визначено діяння, що є злочинами, суб'єктом яких є суддя, має

бути сформульовано законодавцем так, щоб державний орган, будь-яка посадова особа були не в змозі використати їх як спосіб впливу на суддю та втручання у здійснення ним правосуддя.

Конституційні приписи щодо незалежності суддів нівелюються внаслідок юридичної невизначеності статті 375 Кодексу.

З огляду на наведене Конституційний Суд України вважає, що стаття 375 Кодексу суперечить принципіві верховенства права, а саме такому його елементові, як юридична визначеність, та не узгоджується з принципами незалежності суддів, обов'язковості судового рішення, а отже, суперечить частині першій статті 8, частинам першій, другій статті 126, частині першій, пункту 9 частини другої статті 129 Конституції України.

3. Згідно з частиною другою статті 152 Конституції України, статтею 91 Закону України „Про Конституційний Суд України“ закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення.

Встановивши невідповідність Конституції України (неконституційність) статті 375 Кодексу, Конституційний Суд України вважає за доцільне відтермінувати втрату чинності цією статтею на шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про її неконституційність.

У зв'язку з наведеним Верховна Рада України має привести нормативне регулювання, встановлене статтею 375 Кодексу, що визнана неконституційною, у відповідність із Конституцією України та цим Рішенням.

Враховуючи викладене та керуючись статтями 147, 150, 151², 152, 153 Конституції України, на підставі статей 7, 32, 35, 65, 66, 74, 84, 88, 89, 91, 92, 94, 97 Закону України „Про Конституційний Суд України“ Конституційний Суд України

в и р і ш и в:

1. Визнати такою, що не відповідає Конституції України (є неконституційною), статтю 375 Кримінального кодексу України.

2. Стаття 375 Кримінального кодексу України, визнана неконституційною, втрачає чинність через шість місяців з дня ухвалення Конституційним Судом України цього Рішення.

3. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим, остаточним та таким, що не може бути оскаржено.

Рішення Конституційного Суду України підлягає опублікуванню у „Віснику Конституційного Суду України“.

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУД УКРАЇНИ